

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI

**COVID-19 Pandemisi
Normalleşme Döneminde
Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri Çalışma
Rehberi**

HAZİRAN 2020

NORMALLEŞME DÖNEMİNDE TOPLUM RUH SAĞLIĞI MERKEZLERİ ÇALIŞMA REHBERİ.....	4
NORMALLEŞME SÜRECİNDE TRSM HİZMETLERİ.....	5
1. MERKEZE HASTA KABULÜ:.....	5
2. ATÖLYE ÇALIŞMALARI.....	6
3. KAN TETKİKLERİ-İLAÇ DÜZEYLERİ:.....	6
4. GRUP TEDAVİLERİ (PSİKOTERAPİ-GRUP PSİKOEĞİTİMLERİ).....	6
5. BİREYSEL PSİKOTERAPİLER.....	7
6. POLİKLİNİK HİZMETLERİ.....	7
7. GEZİCİ EKİP.....	7
8. SOSYALLEŞME-SOSYAL İÇERME ÇALIŞMALARI.....	8
9. GEÇİŞ SÜRECİNDE ALINMASI GEREKEN DİĞER ÖNLEMLER.....	8
<i>Hastalara COVID-19 bulguları ve korunma yolları hakkında eğitim verilmesi.....</i>	<i>8</i>
<i>Merkeze Gelen Hastalarla İlgili Alınması Gereken Tedbirler.....</i>	<i>8</i>

KATKI SAĞLAYANLAR*

Alpay Azap	Sağlık Bakanlığı Bilimsel Danışma Grubu Üyesi
Akfer Karaoğlan Kahiloğulları	Dünya Sağlık Örgütü /Proje Yöneticisi
Didem Yazıcı	Sağlık Bakanlığı /Psikolog
Esra Alataş	Sağlık Bakanlığı /Ruh Sağlığı Daire Başkanı
Havva Görmez	Sağlık Bakanlığı /Hemşire
Pınar Koçatakan	Sağlık Bakanlığı /Sağlık Hizmetleri Daire Başkanı
Şebnem Avşar Kurnaz	Dünya Sağlık Örgütü/Ulusal Program Görevlisi
Uğur Ortaç	Sağlık Bakanlığı /Sağlık Uzmanı
Umut Karasu	Dünya Sağlık Örgütü /Danışman
Zehra Polat	Sağlık Bakanlığı/Sosyolog

*Alfabetik olarak sıralanmıştır.

NORMALLEŞME DÖNEMİNDE TOPLUM RUH SAĞLIĞI MERKEZLERİ ÇALIŞMA REHBERİ

31 Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde etiyolojisi bilinmeyen pnömoni vakalarını bildirilmesi ile başlayan ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından 30 Ocak 2020'de "uluslararası boyutta halk sağlığı acil durumu" olarak sınıflandıran COVID-19 salgı, virüsün yayılımı ve şiddeti nedeniyle 11 Mart'ta küresel salgın (pandemi) olarak tanımlanmıştır¹

Türkiye'de COVID-19 ile ilgili çalışmalar 10 Ocak'ta başlamış ve 22 Ocak'ta T.C. Sağlık Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu ilk toplantısı gerçekleştirilmiş, ilk COVID-19 vakası 11 Mart'ta görülmüştür. İlk vakanın tespit edilmesinden halk sağlığı önlemleri ile vaka görülme hızının düşürülmesi ve salgın eğrisindeki yükselişin yavaşlatılması ile sağlık hizmetine olabilecek yoğun talebin önüne geçilmesi hedeflenmiş ve bir dizi önlem alınmıştır²

Pandemi sürecinde ruh sağlığı hizmetlerinin yürütülmesi için Sağlık Bakanlığı tarafından çeşitli önlemler alınmıştır. Bu kapsamda ağır ruhsal bozukluğu olan hastalara, toplum temelli ruh sağlığı modeli çerçevesinde bireysel işlevi iyileştirmeye dönük etkin tedaviler sunulması, psikososyal destek hizmetlerinin verilmesi, takip ve tedavilerinin yaşadıkları ortamda, birinci basamak sağlık hizmetlerine entegre biçimde sunulabilmesi için hizmet veren Toplum Ruh Sağlığı Merkezlerinin (TRSM) işleyişinin nasıl olacağı, hangi şartlarda faaliyetlerine devam etmeleri gerektiği 1 Nisan 2020 tarih ve 95796091 sayılı yazı ile İl Müdürlüklerine bildirilmiştir.

1 Haziran 2020 tarihinde Sağlık Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu tarafından normalleşme döneminde Sağlık Kurumlarında Çalışma Rehberi yayınlanmıştır.

COVID-19 pandemisinin tam olarak sonlanmaması nedeni ile, virüse özgün etkili bir tedavi ve/veya aşı bulunana kadar risk devam etmektedir. Pandeminin kontrol edildiği bu dönemde diğer sağlık hizmetlerine olan ihtiyaç giderek artmıştır. Ancak salgın eğrisinin düzleşmesi, toplam vaka sayısını azaltmamakta, hastalık yükünü daha uzun bir süreye yaymaktadır. Bu nedenle pandemiyin devam ettiği dikkate alınarak diğer sağlık hizmetlerinin de başlaması kaçınılmazdır.³ Ülkemizde COVID-19 pandemisinin başladığı ilk günden bu yana TRSM'ler hizmetlerini asgari düzeyde personel ile ve genellikle telefon görüşmeleri yoluyla sürdürülmeye çalışılmıştır.

Normalleşme döneminde TRSM'lerin hizmet şeklinin, TRSM'lerin personel ve fiziksel özellikleri ve hizmet kullanıcı özellikleri göz önüne alınarak yeniden değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu rehber COVID-19 pandemisi normalleşme sürecinde, TRSM'den hizmet alan kişiler ve onlara hizmet veren TRSM çalışanlarının korunması için izlenmesi gereken strateji ve uygulamalar hakkında yol göstermek amacı ile hazırlanmıştır. "COVID-19 Pandemisi Normalleşme Döneminde Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri Çalışma Rehberi" ağırlıklı olarak Sağlık Bakanlığı ve DSÖ önerileri doğrultusunda oluşturulmuştur ve güncel bilimsel gelişmeler doğrultusunda güncellenecektir. Güncellenen rehber dokümanı T.C. Sağlık Bakanlığı, yeni koronavirüsü COVID-19 web sayfasında (<https://covid19bilgi.saglik.gov.tr>) düzenli olarak yayımlanacaktır.

¹ Dünya Sağlık Örgütü, COVID-19 Durum Raporu, 51, https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200311-sitrep-51-covid-19.pdf?sfvrsn=1ba62e57_10 Erişim tarihi: 7.05.2020.

² https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/covid-19-rehberi/COVID19_REHBERI_GENEL_BILGILER_EPIDEMIOLOJI_VE_TANI.pdf

³ Sağlık Bakanlığı, Bilim Kurulu, COVID-19 Pandemisinde Normalleşme Döneminde Sağlık Kurumlarında Çalışma Rehberi

NORMALLEŞME SÜRECİNDE TRSM HİZMETLERİ

Őizofreni baŐta olmak üzere kronik psikiyatrik rahatsızlıklarda ortaya çıkan biliŐsel bozukluklar, baŐta ağız bakımı olmak üzere özbakım becerilerinin bozulması, içgörü eksikliği, hijyen bozukluğu gibi sorunlar enfeksiyon hastalıkları açısından ciddi riskler oluşturabilmektedir. Ayrıca őizofreni tanısı ile izlenen hastalarda eşlik eden klinik durumların COVID-19 enfeksiyonu gelişmesi ve prognozu açısından riski artırtığı akılda tutulmalıdır. Bu nedenlerle TRSM hizmetlerinin sürdürülmesi pandemi döneminde özel bir önem arz etmektedir. AŐađıda görüldüğu üzere bu rehberde TRSM'lerin işlevleri üzerinden hizmet kullanıcıları ve sağlık personelinin korumak üzere önerilerde bulunulmuŐtur. Merkezin genel koŐulları ve sağlık çalıŐanları ile ilgili alınması gereken diğer önlemler Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan diğer rehberlerden farklılık göstermediği için burada tekrar edilmemiŐtir:

1.MERKEZE HASTA KABULÜ:

- TRSM'ye servisle toplu hasta getirilmesi olabildiğince yapılmamalıdır. Gerekli durumlarda aŐađıdaki kurallara uyulmalıdır.
 - Merkeze davet edilmesi gereken hastalar bir gün önce veya aynı günün sabahında telefonla aranarak kendilerinde veya ev halkından birinde COVID-19 belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı, boğaz ağrısı, aşırı halsizlik-bitkinlik) olmadığı, yakın çevrelerinde COVID-19 tanısı almış birey bulunup bulunmadığı sorgulanmalıdır.
 - Servis őoförleri, kişisel hijyen kurallarına uygun şekilde hareket etmeli ve aracın içinde mutlaka tıbbi maske kullanılmalıdır. Mümkünse servisin őoför koltuğu yolculardan uygun malzeme ile ayrılmalıdır.
 - Servisle alınacak hastalarda servise binmeden ateş ölçümü ve sorgulama tekrarı yapılması, COVID-19 düşündüren bulgu olan hastaların servise alınmayarak aile hekimine yönlendirilmesi gereklidir. Serviste fizik mesafeyi koruyacak kadar hasta alınmasına, hastaların servise binmeden el antiseptiği ile ellerini temizlemelerine ve mutlaka cerrahi maske (ağız burun ve çeneleri kapalı olacak şekilde) takmıŐ olmalarına dikkat edilmelidir.
 - Düzenli olarak servisle TRSM'ye gelecek hastaların her defasında aynı koltuğa oturmaları daha sonra COVID-19 çıkması durumunda temaslıların belirlenmesi açısından önemli olacaktır.
 - Serviste bir mecburiyet olmadıkça su dahil ičecek ve yiyecek kullanılmamalıdır.
 - Serviste klimanın iç hava döngüsü yapmaması, havanın tamamını dışarıdan alması sağlanmalıdır.
 - Servis araçlarının klima hava filtre bakımı düzenli olarak yapılmalıdır.
 - Servislerde pencereler uygun olan her fırsatta açılarak servisin iç havasının temizlenmesi sağlanmalıdır.
 - Servisin genel iç temizliği gün sonunda su ve deterjan ile yapılmalıdır. Servisin temizliği yapılırken eldiven takılmalı, temizlik süresince eller yüze temas etmemeli ve temizlik bitiminde eldivenler kapaklı çöp kovalarına ya da çöp torbalarına atılmalıdır.
 - Her servis turu tamamlandıktan sonra sık temas edilen yüzeyler (kapı kolları, kol dayama/kolçaklar, tutacaklar, cam açma düğmeleri, emniyet kemeri tokaları) önce su ve deterjanlı bezle silinmeli, daha sonra da 1/100 oranında sulandırılmıŐ çamaŐır suyu veya %70'lik alkol/kolonya ile dezenfekte edilmelidir. Bu temizlik yolcu olmadığı durumlarda yapılmalı ve sonrasında kuruyana ve koku çıkana kadar havalandırılmalıdır.
- Merkeze girişte, hasta ve ailesinin ateş takipleri yapılmalı, öksürük, nefes darlığı, halsizlik gibi belirtiler sorgulanmalıdır.
- TRSM'ye bireysel müracaatlar pandemi devam ettiği sürece kısıtlanmalıdır.

- Normalleşme dönemde bireylerle görüşmelerin bir süre daha telefonla yürütülmesi gerekmele birlikte, her hizmet kullanıcısının risk değerlendirilmesinin yapılarak, ruhsal hastalığı açısından yüksek risk saptanan hastaların merkeze belirlenen tedbirler doğrultusunda gelmesi sağlanmalıdır.
- Merkeze kabul edilebilecek risk grubu, vaka yöneticileri ve sorumlu hekim tarafından tespit edilmelidir. Bu gruba şu örnekler verilebilir:
 - Sık alevlenme öyküsü yaşayanlar
 - Sık hastane yatış öyküsü olanlar
 - Yılın bu döneminde alevlenme öyküsü olanlar
 - Sık kendine zarar verme girişimi olanlar (özellikle yakın zamanda intihar öyküsü olanlar)
 - Yalnız yaşayanlar (Özellikle beslenme sorunları, fiziksel hastalık gibi savunmasızlık öyküsü olanlar)
 - Adli vaka öyküsü olanlar

Hastalığın ağırlığı, bireyin özbakım düzeyine, eşlik eden fiziksel hastalıkların varlığı gibi pek çok faktör algılanan risk düzeyini değiştirebileceğinden, her TRSM bu risk değerlendirmesini yaparak merkeze kabul edeceği hastaları kendisi belirlemelidir.

2.ATÖLYE ÇALIŞMALARI

Usta öğreticilerle devam eden iş-uğraşı tedavilerinin salgın tamamen kontrol altına alınana kadar tümüyle sonlandırılması önerilmektedir. Gerek, bu çalışmaların gruplarla ve yakın temasla yapılıyor olması, gerekse kullanılan malzemelerin elden ele temas yoluyla geçmesi bulaş riskini ciddi olarak arttıracaktır. Bu nedenle maske, dezenfektan kullanımı gibi önlemlere rağmen enfeksiyon riski yüksek görünmektedir.

3.KAN TETKİKLERİ-İLAÇ DÜZEYLERİ:

TRSM'nin kayıtlı hizmet kullanıcılarından özellikle ileri yaşta olan veya aşlık eden kronik fiziksel hastalığı olanların (Diabetes mellitus, Hipertansiyon, Kalp hastalıkları, Metabolik sendrom vb) düzenli kan takiplerinin bu dönemde de sürdürülmesi ciddi öneme sahiptir.

Kronik hastalığı olanların en fazla 3 ayda bir, diğer hizmet kullanıcılarının 6 ayda bir kan takipleri yapılmalı, EKG'leri düzenli olarak izlenmelidir. Öte yandan Sodyum Valproat, Karbamazepin, Lityum gibi duygudurum düzenleyicilerin kan düzeyi takiplerinin de pandemi dönemi öncesindeki düzenle devam etmelidir.

Kan tetkikleri ve ilaç kan düzeyleri ölçümlerinin zamanları önceden belirlenerek tarihleri hizmet kullanıcılarına ve ailelerine bildirilmeli, tetkik günü için saatli randevu verilerek TRSM'de yığılmanın önüne geçilmelidir. Kan tetkikleri için örnek alımını mümkünse aynı gün içinde tek sağlık çalışanının yapması sağlanmalıdır.

Klozapin kullanımı, düzenli hemogram kontrolü gerektirdiğinden bu dönemde düzenli hemogram takibi yapılamayacak ise yeni ilaç başlanması planlanana Klozapin başlanmamalıdır. Daha önce kullanan ya da zorunluluk nedeniyle başlanması planlanan hastaların ayda bir hemogram kontrolleri yapılmalıdır.

4. GRUP TEDAVİLERİ (PSİKOTERAPİ-GRUP PSİKOEĞİTİMLERİ)

Normalleşme sürecinde grup çalışmalarının zorunlu olmadıkça yapılmaması önerilmektedir. Grup çalışmaları yerine, vaka yöneticileri tarafından sık aralıklarla gerçekleştirilen telefon görüşmeleri, uygun hastalarla görüntülü görüşmeler, yukarıda belirtilen riskleri taşıyan ve merkeze gelmesinin uygun olacağı düşünülen hastalarla ise bireysel görüşmeler yapılması öncelikli tercihler olmalıdır. Ancak grup terapisi-grup eğitimi yapılması planlanıyorsa sosyal mesafe kurallarına uyularak en fazla 3 kişilik gruplarla toplantılar yapılmalıdır. Toplantı mekanının büyüklüğüne göre her 4-5 metrekare başına odada en fazla 1 kişinin bulunacağı şekilde sayı ayarlaması yapılabilir. Toplantılar 15'er dakikalık seanslar olarak planlanmalı, 15 dakikalık seansların sonrasında en az 15 dakika süre ile odanın havalandırılması sağlanmalıdır. Toplantılar iyi havalandırılan bir

odada gerçekleştirilmelidir. Toplantı boyunca pencerenin açık tutulması ve/veya havalandırmanın maksimum düzeyde çalışması sağlanmalıdır. Salon tipi klimalar bulaş riskini artırdığından çalıştırılmamalıdır. Oturma düzeni hastaların yüz yüze olmayacağı şekilde ayarlanmalıdır.

Rutin TRSM işleyişinde mevcut olan “günaydın toplantıları”, “yaş günü partileri” vb toplantılar bu dönemde yapılmamalıdır.

5. BİREYSEL PSİKOTERAPİLER

TRSM hizmetlerinde daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi hastalarla görüşmelerin telefon yoluyla sürdürülmesi ve ihtiyaca göre belirlenen sıklıkla yapılması önerilmektedir. Ancak yine de bireysel terapi yapılması planlanan ya da yüksek riskli olarak değerlendirilip TRSM’de takibi düşünülen hastalarla randevulu olacak şekilde bireysel görüşme yapılması ve görüşme sürelerinin en fazla 15 dakika ile sınırlandırılması önerilmektedir. Bireysel görüşmeler mümkünse iyi havalandırılan bir odada gerçekleştirilmelidir. Görüşme boyunca pencerenin açık tutulması ve/veya havalandırmanın maksimum düzeyde çalışması sağlanmalıdır.

Bireysel görüşmeler sonrasında da odanın 15 dakika boyunca havalandırılması gereklidir.

6. POLİKLİNİK HİZMETLERİ

Poliklinik hizmetlerinin randevulu bir şekilde sürdürülmesi önerilmektedir. Hizmet kullanıcılarının genel psikiyatri polikliniklerine de gitmesinin riskleri anlatılmalı ve hastane ortamından mümkün olduğunca uzak kalmaları istenmelidir.

Kronik fiziksel hastalığı olan hizmet kullanıcılarına ise bulaştan korunma yolları detaylıca anlatılmalı, rahatsızlıkları ile ilgili poliklinik takiplerine mümkünse vaka yöneticisi ya da ailenin dahil olması sağlanmalıdır. COVID enfeksiyonunun Hipertansiyon, KOAH, Kronik Kalp hastalıkları, Diabetes Mellitus gibi kronik hastalıklarda çok daha şiddetli seyretmesi ve ölümlere yol açabilmesi nedeniyle fiziksel hastalığı olanların ilgili branş doktorunun önerdiği periyotlarla takibi sağlanmalıdır.

TRSM’de verilecek her hizmette olduğu gibi poliklinik hizmetleri sırasında da çalışanların ağız, burun ve çeneyi tam kapatacak şekilde tıbbi maske takmaları, hastaya 1 metreden fazla yaklaşımları gereken her durumda (enjeksiyon, muayene vb) gözlük/yüz koruyucu (siperlik) kullanmaları ve el hijyenine çok dikkat etmeleri gereklidir.

7. GEZİCİ EKİP

TRSM çalışmasının en önemli uygulamalarından birisi olmasına rağmen; gezici ekip çalışmalarının bu dönemde seçici biçimde yapılması önerilmektedir. Mümkün ise kişiye uzaktan destek veya merkezde destek sağlanmalıdır, ancak bunun sağlanamadığı bazı gruplar için (fiziksel engeli olanlar, 65 yaş üstü bireyler, tedavi reddi olanlar, sosyal izolasyon nedeniyle evden dışarı çıkmayanlar, hastalığı nedeniyle ağır yıkıma uğrayan hastalar,...) gezici ekip çalışması planlanabilir. Bu grupları ziyarete giderken ziyaret öncesi telefon edilmesi, ziyaret edilecek kişilerin maske takmasının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca TRSM ekibinin cerrahi maske ve koruyucu gözlükle müdahale etmesi büyük önem taşımaktadır.

Ziyaret öncesi haneye telefonla ulaşılarak hane içerisinde COVID-19 belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı, boğaz ağrısı, aşırı halsizlik-bitkinlik) gösteren birey veya COVID-19 tanısı almış birey olup olmadığı sorgulanmalı. Bu belirtileri gösteren kişiler 184 hattına veya aile hekimine yönlendirilmeli ve durumları aydınlatılıncaya kadar ziyaret ertelenmelidir. Telefon sorgulamasında şüpheli birey tespit edilmeyen hanelere ziyaretin yapılacağı saat bildirilmeli, ziyaret ekibi gelmeden yarım saat önceden pencereleri açarak evi havalandırmaları ve maskelerini takarak ekibi beklemeleri söylenmelidir.

Uygulama öncesi ve sonrası Sağlık Bakanlığınca belirtilen hijyen kurallarının (en az 20 saniye süreyle el yıkanması, alkol bazlı dezenfektan kullanımı vb) titizlikle uygulanması gerekmektedir.

Bu dönemde TRSM'lerde sıklıkla uygulanan enjeksiyonun evde yapılması, evde ilaç takibi gibi uygulamaların TRSM'de belirlenen kurallar çerçevesinde ve randevulu olarak yapılması sağlanmalıdır.

8. SOSYALLEŞME-SOSYAL İÇERME ÇALIŞMALARI

TRSM Çalışma Rehberinde TRSM'lerin en önemli amaçlarından birisinin kronik ruhsal hastalığı olan bireylerin "sosyal içerme" süreçleri olduğu belirtilse de; pandemi süreci için bu hedef, süreç normale dönene kadar ertelenmelidir. Öte yandan bu süreç ertelense de; hizmet kullanıcıları ile vaka yöneticilerinin yapacağı görüşmelerle, hizmet kullanıcılarının dostları-TRSM'nin diğer hizmet kullanıcıları ile görüşmelerinin sağlanması yoluyla sosyal izole olmalarının önüne geçilmelidir.

Risk değerlendirmesi yapılan bir hizmet kullanıcıda evde kalmanın riski arttırdığı düşünülüyor ise, aileleri ya da vaka yöneticileri ile gün içinde tedbirler alınarak 2-3 kere yarım saat dışarıya çıkması sağlanabilir. Ancak bu esnada sosyal mesafenin korunmasına dikkat edilmelidir.

TRSM'lerin rutin çalışmalarında yer alan sosyal etkinliklerin (piknik, müze gezileri, sinema) yapılması il bazında değerlendirilmelidir. Aktif COVID-19 olgusunun görülmediği illerde bu tür etkinliklere başlanabilir. Ancak etkinlikler sırasında da hastaların sosyal mesafeyi korumalarına, maskelerini sürekli ve doğru biçimde kullanmalarına ve el temizliğine ilişkin önerilere uymalarına dikkat edilmelidir. Sosyal etkinlikler için mümkünse açık havadaki mekanlar tercih edilmelidir.

9.GEÇİŞ SÜRECİNDE ALINMASI GEREKEN DİĞER ÖNLEMLER

Hastalara COVID-19 bulguları ve korunma yolları hakkında eğitim verilmesi

Merkeze kayıtlı tüm hizmet kullanıcılarına periyodik olarak COVID-19 eğitimi verilmeli ve kendilerini bulaştan korumaları öğretilmelidir. Bu eğitimler mümkün olduğunca telefon ve görüntülü iletişim aracılığıyla yapılmalı, mümkün değilse yüz yüze eğitim yoluyla gerçekleştirilmelidir. Eğitimler Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan ve yayımlanan rehber ve diğer materyaller ile uyumlu olmalıdır (materyaller için erişim: <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/>).

Merkeze Gelen Hastalarla İlgili Alınması Gereken Tedbirler

- Merkeze girişte, hasta ve ailesinin ateş ölçümleri yapılmalı, geliştirilen Ek 1'deki form aracılığı ile hastalık belirtileri ve olası temas öyküsü sorgulanarak kayıt altına alınmalıdır. (Ek 1)
- Yapılan görüşmelerde mutlaka gerek hastanın gerekse çalışanın ağız, burun ve çeneyi tamamen kapatacak şekilde cerrahi maske takması sağlanmalı ve görüşme mesafesi en az 1.5 metre olarak ayarlanmalıdır.
- Görüşme yapılan tüm odaların, doğal olarak havalandırılabilen, içinde musluk ve lavabo olan odalar olması sağlanmalıdır. Görüşme sırasında tıbbi bir sakınca yok ise pencereler veya havalandırma açık tutulmalıdır.
- Merkezin girişinde, ortak alanlarda, çalışanların kontrolünde olacak şekilde alkol bazlı el antiseptiği bulundurulmalıdır. Görüşme için odaya alınan hasta ve yakınına oturmadan önce el antiseptiği verilerek ellerini temizlemeleri sağlanmalıdır. Yaklaşık 20 saniye sürecek bu temizlik sırasında, hem eğitim verme hem de bir sonraki hasta ve tedavi ekibi koruma amacı ile, hasta ve yakınına bunun önemi hakkında kısa bilgiler verilebilir.
- TRSM'lerin çoğunda rutin olarak uygulanan; çay-kahve saatleri, kahvaltı ve aperatif saatleri mümkün olduğunca kısıtlanmalı ve hizmet kullanıcılarının bir araya gelmeleri engellenmelidir. Öğle yemeği ise 3 saate

yayılacak şekilde verilmeli, her masa ve her sandalye arasında en az 1 metre mesafe olması sağlanmalı, yemekhanede az kişi ile vardiyalı olarak yemek yenilmesi sağlanmalıdır. Mükünse bu dönemde hastalara yemeklerin kumanya şeklinde dağıtılarak toplu biçimde yemelerinin önlenmesi uygun olabilir.

- TV odaları, atölyeler, etkinlik odalarında hizmet kullanıcılarının gruplar halinde bulunmasına izin verilmemelidir. Bu dönem için sigara odaları ve TV odaları gibi alanların gerekirse kapatılarak, hizmet kullanıcılarının daha çok dışarıda ve sosyal mesafeye uyarak vakit geçirmesi sağlanmalıdır.

- Hizmet kullanıcılarının kullandığı odalar sık aralıklarla havalandırılmalı ve dezenfekte edilmelidir.

EK 1: PERSONEL İÇİN COVID-19 VAKA SORGULAMA FORMU

Sorulardan herhangi biri için evet yanıtınız varsa İşyeri Hekimine başvurunuz.

Ateşiniz var mı veya son 1 hafta içinde ateşiniz hiç yükseldi mi?	☐ Evet	☐ Hayır
Son 1 hafta içinde öksürük yakınmanız oldu mu?	☐ Evet	☐ Hayır
Nefes almakta güçlük çekiyor musunuz veya solunum sıkıntınız var mı?	☐ Evet	☐ Hayır
Yakın zamanda ortaya çıkan tat veya koku alma bozukluğunuz var mı?	☐ Evet	☐ Hayır
Son 1 hafta içinde halsizlik, kas ağrısı, baş ağrısı ve/veya boğaz ağrısı şikayetiniz oldu mu?	☐ Evet	☐ Hayır
Son 1 hafta içinde, 1 günden uzun süren ishaliniz oldu mu?	☐ Evet	☐ Hayır
Son 14 gün içerisinde yakınlarınız veya çevrenizdeki kişiler arasında COVID-19 hastalığı teşhisi alan/şüphesi olan birisi oldu mu?	☐ Evet	☐ Hayır
Son 14 gün içerisinde yakınlarınızdan herhangi biri -solunum yolu/nefes darlığı nedeni ile hastaneye yattı mı? -yoğun bakıma yattı mı?	☐ Evet	☐ Hayır
Son 14 gün içerisinde siz ya da ev halkından biri veya görüştüğünüz biri yurt dışında bulundu mu?	☐ Evet	☐ Hayır

Bu rehber Avrupa Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından finanse edilen Ruhsal Engelli Bireyler İçin Sosyal İçerme Projesi desteğiyle hazırlanmıştır.